

CZU: 930(498.4):323.15(=411.16)

**RAPORTURI IDENTITARE ÎN TRANSILVANIA.
IMAGINEA EVREULUI ÎN MENTALITATEA ROMÂNILOR
DIN SATUL NEGRILEȘTI, JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD**

Adrian-Cosmin IUȘAN

Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (România)

Această lucrare își propune să aducă la lumină noi informații privitoare la istoria evreilor din spațiul românesc pornind de la un studiu de caz realizat în localitatea transilvăneană Negriștești din județul Bistrița-Năsăud. Vom încerca să trasăm, pornind de la puținele surse existente, imaginea evreului în mentalul românilor negrișteșteni, atât cea care a existat în timpul în care satul a cunoscut o populație mozaică, cât și cea care s-a perpetuat, generațional, până în zilele noastre.

Cuvinte-cheie: imagine, evreu, români, mental, identitate, Negriștești, Transilvania.

**IDENTITY RELATIONS IN TRANSYLVANIA. ROMANIANS MENTALITY IMAGE
OF THE JEW IN THE VILLAGE NEGRILEȘTI, BISTRITA-NASAUD**

This paper aims to bring to light new information on the history of Jews in Romanian space from a case study of Transylvanian village Negriștești, Bistrita-Nasaud county. We will try to trace, from the few existing sources the image of the Jews in the mind of Romanian people of Negriștești, the one that existend during the time the village had a Jewish population and the one that was transmitted generationally until today.

Keywords: image, Jews, Romanian, mental, identity, Negriștești, Transylvania.

Aspecte metodologice și dificultățile analizei

Pentru analiza întreprinsă au fost utilizate cu predilecție interviuri de istorie orală, realizate de către autor în cercetarea cu privire la istoria aceleiași localități din Bistrița, cu oameni care i-au cunoscut direct pe evrei (cei care au interacționat concret cu ei) sau indirect (cunoscându-i din relatările bunicilor sau ale părinților lor). Din nefericire, nu mai există niciun evreu în localitate, astfel că nu se poate realiza o comparație privitoare la perspectivele pe care cele două părți le-au avut una despre cealaltă, dar nu mai puțin adevărat este faptul că o situație precum cea actuală îi face pe negrișteșteni să fie mai obiectivi decât dacă ar mai trăi evrei pe teritoriul localității studiate.

Ne interesează să creionăm, pornind de la puținele surse existente, imaginea evreului negrișteștean, dar și felul în care aceasta se construiește. Ne privește și interacțiunea umană fără de care această imagine nu se poate construi. Pornind de la diverse relatări și povestiri, vom încerca să vedem preponderența lor din punctul de vedere al pozitivului sau negativului acestora, dar și care era interacțiunea, din punctul de vedere al românilor din sat, dintre populația iudaică din localitatea bistrișteană.

Din nefericire, există numeroase elemente ce fac dificilă o asemenea analiză. Pe lângă faptul că nu mai există evrei, ne-am confruntat cu un aspect generațional, în sensul în care cei care i-au cunoscut pe evrei (fie și un pic) au fost tineri și nu oameni maturi. De asemenea, oamenii aceștia au o vârstă înaintată la momentul interviului, unii având și peste 90 de ani. Astfel, distanța dintre momentul discuției și perioada interacțiunii directe cu evreii din sat este una de peste 70 de ani. Chiar și în atare condiții, am încercat să verificăm prin comparație informațiile din mai multe surse (interviuri).

Imaginea evreului în mentalul românilor negrișteșteni

Evreul este văzut în primul rând ca un afacerist. De fapt, toți cu care am discutat îmi spuneau, mai devreme sau mai târziu, despre faptul că ei aveau mici magazine, în care erau comercializate diferite produse necesare localității, alimente sau obiecte. Interesant este însă că nu toți se ocupau cu micile prăvălii. Un caz concret este cel al unui evreu din sat care, conform mărturiei lui S.A., „se ocupa cu lemne”. Cel mai probabil, acest lucru însemna că el vindea produsul lemnos în sat și în alte localități [1]. Despre destinul acestui evreu (situație valabilă pentru aproape toți din localitate) nu știm foarte multe. Conform unei alte mărturii a unei

femei din sat, pleacă împreună cu soțul ei în Statele Unite pentru a vizita o parte dintre neamurile stabilite acolo, acesta ajunsese și el în America, dar murise de ceva timp înainte ca ei să ajungă acolo, informație primită de la aceleași rude [2].

Referitor la aceste magazine, nu trebuie să le gândim asemănător cu cele actuale. În fapt, ele nici nu erau special amenajate, decât cu excepția câtorva. Știm, de pildă, că unul dintre magazinele importante era pe locul actualului magazin din centrul localității [3], iar altul era poziționat undeva între bisericile ortodoxă și greco-catolică (azi ortodoxă) și podul pentru mașini aflat puțin mai sus de cele două edificii [4]. În general, ele erau mai degrabă simple locuințe, anexe sau o cameră din casa în care locuia familia evreiască [5]. Acest lucru este interesant, mai ales că și magazinele românilor aveau o formă asemănătoare, și astăzi multe dintre ele fiind încorporate în locuința familiei. Mai mult ca sigur, spațiul comercial evreiesc a fost un model urmat și de primii comercianți români din localitate.

Evreul este văzut ca fiind unul corect. Contrar unor situații întâlnite în alte spații, în Negrilești nu am auzit, cel puțin până în acest moment, nicio mărturie despre faptul că evreii i-ar fi nedreptățit în momentul în care românii ar fi cumpărat ceva de la ei sau în oricare altă situație. Desigur, se poate considera că multor dintre intervieuați, fiind copii, nu prea li se spuneau astfel de lucruri de către părinți, iar ei nu prea aveau cum să intre prea des în acele magazine, mai ales că bani nu prea existau. Un contraargument puternic este acela că, dacă ar fi existat multe situații de dezavantajare a românilor, cu siguranță și copiii ar fi auzit aceste discuții sau măcar ar fi fost avertizați de eventualele șiretlicuri ale evreilor. Nu am întâlnit astfel de cazuri. Desigur, acest lucru nu înseamnă că nu au existat deloc, ci semnifică faptul că ele, dacă într-adevăr au existat, au fost puține și ne semnificative pentru mentalul local.

În plan spiritual, evreul este perceput de către român ca o persoană fidelă credinței sale. În toate recensămintele de până la 1944, evreii negrileșteni se declarau toți mozaici în secțiunea religioasă. Aceasta înseamnă că nu existau convertiri, nici de o parte și nici de cealaltă (situație specifică cel puțin în spațiul românesc). De fapt, nimeni dintre cei cu care am discutat nu a vorbit despre schimbarea religiei a vreunui dintre evreii satului. Era și greu, aproape imposibil, deoarece o atare schimbare ar fi dus la repudierea de către comunitatea evreiască a celui trecut la creștinism și, cu siguranță, un astfel de episod ar fi fost înregistrat. Nici aici nu regăsim exemple.

Tot din cele relatate de români reiese că evreii erau practicanți ai religiei în care au fost crescuți. Știm de existența unei micuțe sinagogi undeva în apropierea actualei primării, mai exact: pe ulița aflată imediat după această clădire [6, p.33], deci într-un spațiu central al satului. Nici nu avea cum să fie în altă parte, dat fiind că aproape toți evreii erau concentrații (cu mici excepții) în această parte a localității.

Constatăm din interviuri că evreul are o vestimentație diferită, distinctă. Acest lucru este observat de fiecare în parte dintre cei cu care am discutat. Nu trebuie de înțeles că aveau o îmbrăcăminte extravagantă: ei purtau articole vestimentare care erau purtate în general de evrei (deși existau și acolo diferențe, în funcție de categoria socială). Interesant este că hainele nu li s-au părut cu mult mai diferite de hainele românilor, deși în realitate aceștia din urmă purtau mai ales cele de tip tradițional. Această confuzie pare de neînțeles, dar există o explicație foarte simplă. Știm că evreii purtau pantalon, iar în satul Negrilești acesta se generalizează mai cu seamă după anii 60-70, odată cu colectivizarea și industrializarea inițiate de Partidul Comunist din România. Prin urmare, aici se produce o alterare a memoriei colective.

De menționat că nu au existat conflicte de natură interreligioasă (nu au fost consemnate). Nu credem că religia mozaică, așa cum era ea practică în localitate, își dorea noi adepți din rândul românilor. Nu că acest lucru nu ar fi unul dintre scopurile principale ale oricărei religii, ci pentru că nu doreau să aibă conflicte cu localnicii. Oricum, nu existau căsătorii mixte și nici români care să vorbească evreiește, semn că nici românii nu doreau să treacă la religia unui alt neam. Cert este că și din acest punct de vedere imaginea evreului este una pozitivă. Ei își urmau legea lor (post, participarea la slujbe, la nunțile și înmormântările evreiești etc.) și nu deranjau pe ceilalți.

Evreii păreau scrupuloși din punct de vedere religios, lucru ce în mentalul colectiv al satului poate fi considerat o sabie cu două tăișuri. Sabatul era o lege sfântă și nu puțini au fost cei care mi-au confirmat acest lucru. Dintre numeroasele cazuri, menționăm pe cel relatat de C.D., care își amintește de o familie ai cărei membri nu lucrau nimic sâmbăta, nu-și încălzeau nici măcar mâncarea, lucru de care se ocupa mama lui C.D. [7]. Aici vine una dintre criticile aduse. Deși de cele mai multe ori discursul începe într-o cheie laudativă,

moment în care se face o comparație între evrei și români, punând pe primii într-o lumină pozitivă și pe cei din urmă într-una negativă, reproșându-li-se faptul că ar fi trebuit și trebuie încă să-și aducă aminte de felul în care evreii își țineau sărbătorile, ulterior discursul se mută într-o direcție diametral opusă. Deși niciodată direct și concret, mulți dintre cei intervievați, prin tonul utilizat, văd în aceste manifestări ale sabbatului elemente ale unei habotnicii. Este clar însă că respectul față de evreu a crescut și din acest considerent. Fiind un popor religios și tradiționalist, românii puteau să vadă în cazul evreilor și un mod de manifestare pe care puteau să-l preia ei înșiși, în sensul în care își aminteau (cu sau fără voia lor și, dacă era cazul, prin intermediul evreilor), că și ei trebuie să fie foarte atenți cu propria lor viață religioasă și cu numeroasele practici ale acesteia.

Mai există însă și alte elemente care certifică gradul mare de obediență față de prescripțiile și cutumele evreiești. Evreii au fost primii care au avut un cimitir propriu (astăzi, în stare de degradare). În general, ca și în multe alte sate din județ, românii din Negriștești își îngropau morții în grădină sau într-un loc undeva pe dealurile satului. În fapt, cele două cimitire existente azi au apărut în perioada comunistă. Evreii aveau unul, amenajat, probabil, imediat după ce s-au stabilit aici. Interesant este însă altceva. Mormintele lor erau mult mai îngrijite, pietrele funerare erau masive, rezistente, iar cimitirul era delimitat (inaccesibil celorlalți). Faptul că mormintele erau bine îngrijite și amenajate trebuie să fi avut o puternică impresie pentru negrișteșteni, mai ales că, pentru români, cultul morților este foarte important.

Minoritatea locală părea una unită. Nu au fost înregistrate conflicte între membrii acestora, dar nici între români și evrei. Cu siguranță, ele au existat. Trebuie subliniat însă faptul că, dat fiind că nu au fost înregistrate în mentalul colectiv, aceste conflicte nu au fost mari și nu au influențat viața comunității locale. Memoria locală nu a reținut niciun conflict între evrei și români sau între evrei și evrei, spre deosebire de conflictele dintre români și români, cum ar fi, spre exemplu, numeroasele bătăi care aveau loc la nunți sau la jocurile din sat [8]. De aici reiese că imaginea evreului este și una a individului nonviolent, pașnic.

Negrișteștianul simțea că trebuie să i se adreseze respectuos. Această atitudine are o explicație foarte simplă. Evreii erau, de regulă, oameni înstăriți. Unii, precum Dux Iosif, erau foarte bogați. Aveau mici afaceri, unii inclusiv slujbe în Dej (cel mai apropiat oraș) sau în alte spații din vecinătate. Se pare că mulți evrei aveau români care lucrau pentru ei. Ș.L. își amintește că mama ei mergea pe la o familie de evrei ca să facă anumite treburi prin gospodărie [9]. C.D. relatează că mama lui mergea des la ei pentru diferite activități, mai ales în zilele de sâmbătă, când aprindea pâinea și focul din casă [10]. S.A mărturisea că tatăl său, pe numele lui S., a fost cel care a săpat fântâna familiei evreiești care trăia o casă mai jos [11], fântână care și azi mai este funcțională. Același sătean îmi mărturisea că familia lui s-a folosit mult timp de fântâna respectivă, evreii neinterzicându-i acest lucru [12].

Totuși, respectul mai reieșea dintr-un anumit lucru. Mai mulți dintre cei intervievați mi-au spus că familiile lor erau des vizitate de către evrei, între unele legându-se chiar prietenii [13], cum este de fapt și normal într-o comunitate în care, voit sau nu, cele două grupuri etnice interacționează constant. De fapt, mulți mi-au spus că se și jucau împreună [14], aceasta situație fiind valabilă în puținele momente în care copiii românilor nu se aflau la lucru în câmp.

Evreii cunoșteau limba maghiară, românii nu o știau decât în foarte puține excepții. Dovadă a faptului că primii vorbeau această limbă sunt recensămintele realizate de către maghiari între anii 1870-1910, în care evreii nu erau trecuți la etnie, ci înregistrați în funcție de limba maternă, toți aceștia fiind trecuți maghiari [15], motiv care ne face să credem că și evreii din Negriștești vorbeau ungurește. De fapt, nici n-ar fi avut cum să n-o cunoască. Principalul motiv este acela vital pentru ei. Cum foarte mulți aveau afaceri, era nevoie ca ei să se deplaseze foarte mult, iar dat fiind că limba maghiară era în uz în orașele din zonă sau în altele mai îndepărtate, aveau nevoie să negocieze și să interacționeze, în anumite instanțe, cu instituțiile imperiului Austro-Ungar. Prin urmare, maghiara era o limbă pe care o cunoșteau, chiar dacă ea nu mai era necesară după evenimentele din 1 decembrie 1918. Această situație este diferită față de cea a românilor din Negriștești. Aceștia nu vorbeau aproape deloc limba maghiară, neavând prea multe motive pentru care s-o cunoască. Acest lucru reiese din faptul că, în perioada dictaturii de la Viena dintre anii 1940-1944, translatorul primăriei (funcție pentru care trebuia să cunoști foarte bine limba maghiară), era un om originar din București dar care s-a căsătorit, la un moment dat, cu o localnică [16]. Faptul că el, un om venit din altă zonă, a ocupat această poziție arată că maghiara nu era cunoscută în rândul românilor.

Evreii vorbeau foarte bine și limba română, altfel nu s-ar fi înțeles cu oamenii din sat. La toate acestea se adaugă și limba evreiască, adevărata limbă maternă. Prin urmare, ei erau cunoscători a cel puțin trei limbi. Acest lucru, credem, nu avea cum să nu cântărească mult pentru românii din Negrileşti.

Concluzii

Populația evreiască a rămas o parte importantă a istoriei localității transilvănene Negrileşti din județul Bistrița-Năsăud. Deși nu au fost prezenți în localitate decât pentru câteva secole, evreii au reușit să influențeze nu doar destinele acestui sat, ci mai ales populația acestuia, formată aproape tot timpul din români.

Disparația lor rapidă în urma cumplitelor evenimente din 1944 nu avea cum să șteargă aceste lucruri, dar nici imaginea pe care românii și-au format-o despre ei. Nu mai puțin este adevărat că deportarea lor a influențat foarte mult această imagine, dar nu cred că greșim când afirmăm că ea nu avea cum să se schimbe radical, adică să treacă, chiar și în acele cumplite condiții, de la una preponderent negativă la una pozitivă.

Evreul din localitate este văzut ca fiind un om ca oricare, cu stare financiară de la bună la foarte bună și care se diferențiază de restul populației din sat prin vestimentație, prin limba vorbită acasă și prin religie. Imaginea este una preponderent pozitivă, iar faptul că aceștia au dispărut nu a schimbat-o.

Referințe:

1. Interviu realizat de Iușan Adrian-Cosmin cu S.A. din Negrileşti în 19 septembrie 2015.
2. Interviu realizat de Iușan Adrian-Cosmin cu Ș.L. din Negrileşti în 4 august 2015.
3. Interviu realizat de Iușan Adrian-Cosmin cu B.M. din Negrileşti în 3 ianuarie 2016.
4. Interviu realizat de Iușan Adrian-Cosmin cu S.A. din Negrileşti în 19 septembrie 2015.
5. Interviu realizat de Iușan Adrian Cosmin cu C.D. din Negrileşti în 7 decembrie 2015.
6. IUȘAN, A. *Satul lui Negrea. O istorie a localității Negrileşti din județul Bistrița-Năsăud* (disertație). Cluj-Napoca, 2016.
7. Interviu realizat de Iușan Adrian Cosmin cu C.D. din Negrileşti în 7 decembrie 2015.
8. Interviu realizat de Iușan Adrian-Cosmin cu B.M. din Negrileşti în 3 ianuarie 2016.
9. Interviu realizat de Iușan Adrian-Cosmin cu Ș.L. din Negrileşti în 4 august 2015.
10. Interviu realizat de Iușan Adrian Cosmin cu C.D. din Negrileşti în 7 decembrie 2015.
11. Interviu realizat de Iușan Adrian-Cosmin cu S.A. din Negrileşti în 19 septembrie 2015.
12. Ibidem.
13. Interviu realizat de Iușan Adrian-Cosmin cu Ș.L. din Negrileşti în 4 august 2015.
14. Interviu realizat de Iușan Adrian-Cosmin cu S.A. din Negrileşti în 19 septembrie 2015.
15. BOLOVAN, I. Evreii din Transilvania între 1870-1930. Contribuții demografice. În: *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”*, 2005, nr.XLIV, p.540. ISSN 1220-5176
16. Interviu realizat de Iușan Adrian-Cosmin cu H.A. din Negrileşti în 5 august 2015.

Prezentat la 27.03.2017